

سازمان مدیریت صنعتی

استقلال بانک مرکزی راهکاری برای کنترل تورم

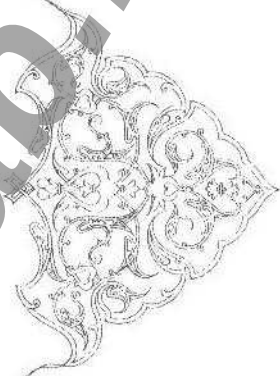
تألیف:

دکتر حیدر مستخدمین حسینی
علی اصغر محرابی

انتشارات سازمان مدیریت صنعتی

۱۳۹۳

www.ketab.ir

سرشناسه	: مستخدمین حسینی، حیدر، ۱۳۳۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: استقلال بانک مرکزی راهکاری برای کنترل تورم / تألیف حیدر مستخدمین حسینی، علی اصغر محرابی.
مشخصات نشر	: تهران : سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۰: جدول.
شابک	: 978-600-275-084-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۲۰.
موضوع	: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
موضوع	: تورم -- ایران -- سیاست دولت
موضوع	: ایران -- اوضاع اقتصادی -- قرن ۱۴ -- آینده نگری
شناسه افزوده	: محرابی، علی اصغر
شناسه افزوده	: سازمان مدیریت صنعتی
رده بندی کنگره	: ۳۳۷/۲/۷م۵ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	: ۳۳۲/۱۱-۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۱۹۹۲

سازمان مدیریت صنعتی

■ استقلال بانک مرکزی راهکاری برای کنترل تورم

■ مؤلفان: دکتر حیدر مستخدمین حسینی - علی اصغر محرابی

■ ویراستار: فتنه شمالی

■ ناشر: سازمان مدیریت صنعتی

■ چاپ اول: ۱۳۹۳ / شمارگان: ۵۰۰ نسخه

■ شابک: ۶-۰۸۴-۲۷۵-۶۰۰-۹۷۸ / ISBN: 978-600-275-084-6

فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان ولی عصر، نبش خیابان جام جم، ساختمان آموزش سازمان مدیریت صنعتی

تلفن: ۲۲۰۴۰۴۴۰

فروشگاه شماره ۲: خیابان شیخ بهایی جنوبی، شهرک والفجر، خیابان نهم، مرکز مطالعات بهره‌وری و منابع انسانی

تلفن: ۸۸۶۰۴۲۸۰

۷۲۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه ناشر	۹
مقدمه مؤلفین	۱۱
فصل اول: تورم: علل و راهکارها	۱۵
تعریف تورم	۱۵
دلایل ایجاد تورم	۱۷
هزینه‌های تورم	۱۸
راه‌های کنترل تورم	۱۹
تورم و تورش تورم	۲۱
مشخصات آماری تورم در ایران	۲۲
ویژگی‌های اقتصاد ایران	۲۳
فصل دوم: بانکداری مرکزی	۲۷
پیدایش بانک‌های مرکزی و فرایند شکل‌گیری آنها	۲۷
وظایف بانک‌های مرکزی	۲۸
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	۳۰
تاریخچه بانکداری مرکزی در ایران	۳۱
وظایف و اختیارات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	۳۴
ارکان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	۳۴
رؤسای کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	۳۵

فصل سوم: سیاست‌گذاری پولی ۳۷

مروری بر مباحث مهم سیاست‌گذاری پولی ۳۸

اهداف سیاست پولی ۳۸

تسریع رشد اقتصادی ۳۹

ایجاد اشتغال کامل ۳۹

تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها ۳۹

ایجاد تعادل در موازنه پرداخت‌های خارجی ۴۰

اصول بنیادین سیاست پولی ۴۰

نظام‌های متفاوت سیاست پولی ۴۲

نظام هدف‌گذاری نرخ ارز ۴۲

نظام هدف‌گذاری متغیرهای پولی ۴۲

نظام هدف‌گذاری تورم ۴۲

نظام سیاست پولی پیشگیرانه بدون یک لنگر اسمی صریح ۴۳

عوامل مؤثر بر حجم پول ۴۳

پایه پولی ۴۳

ضریب فزاینده پولی ۴۴

انواع سیاست پولی ۴۴

گروه‌بندی ابزارهای سیاست‌گذاری پولی ۴۴

ابزارهای کمی و کیفی ۴۵

ابزارهای کمی سیاست پولی ۴۵

ابزارهای کیفی ۴۶

عوامل مؤثر در موفقیت اجرای سیاست پولی ۴۶

فصل چهارم: استقلال بانک مرکزی ۴۹

مفهوم استقلال بانک مرکزی ۴۹

جنبه‌های مختلف استقلال بانک مرکزی ۵۱

دلایل شکل‌گیری بحث استقلال بانک مرکزی ۵۲

مبانی بحث استقلال بانک مرکزی ۵۴

انتقادهای از استقلال بانک مرکزی ۵۹

ناسازگاری زمانی ۶۰

علل یا منافع استقلال بانک مرکزی ۶۱

همکاری در سیاست‌گذاری ۶۳

نظارت بر بانک‌ها و استقلال بانک مرکزی ۶۴

پاسخگویی بانک مرکزی ۶۵

اعتبار بانک مرکزی ۶۶

شفافیت بانک مرکزی ۶۸

معیارهای استقلال بانک مرکزی ۷۰

معیارهای سنجش استقلال بانک مرکزی ۷۱

معیارهای سنجش استقلال قانونی بانک مرکزی ۷۲

کدگذاری ابزار استقلال قانونی کوکرمین ۷۴

معیارهای سنجش استقلال واقعی بانک مرکزی ۷۶

نرخ تعویض رئیس کل بانک مرکزی به عنوان شاخصی از استقلال واقعی ۷۷

آسیب‌پذیری سیاسی رئیس کل بانک مرکزی ۷۸

پرسشنامه درباره استقلال بانک مرکزی ۷۸

جذابیت روزافزون بحث استقلال بانک مرکزی ۷۹

- بررسی تجربه سایر کشورها در زمینه استقلال بانک مرکزی ۸۰
- اصلاحات ایجاد شده در بانک‌های مرکزی کشورهای آمریکای لاتین ۸۲
- استقلال بانک مرکزی و تغییرپذیری تورم ۸۲
- استقلال بانک مرکزی و تورم ۸۳
- ارتباط دوطرفه بین تورم و استقلال بانک مرکزی ۸۳
- رابطه تورم و استقلال بانک مرکزی در کشورهای در حال توسعه ۸۴
- تفاوت در شواهد تجربی بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه ۸۴
- تأثیر استقلال بانک مرکزی بر رشد اقتصادی ۸۵
- مطالعات تجربی و پیشنهاد تحقیقات ۸۶
- فصل پنجم: نتیجه‌گیری و راهکارها ۱۰۳**
- راهکارها و پیشنهادات کاربردی برای اقتصاد ایران ۱۰۶
- برای تحقیقات آینده ۱۱۰
- پیوست: پرسشنامه اندازه‌گیری درجه استقلال قانونی بانک مرکزی با**
- استفاده از طبقه‌بندی کوکرمین ۱۱۱**
- منابع ۱۱۵**

مقدمه ناشر

یکی از مهمترین دغدغه‌های مسئولان کشور همواره مهار تورم و بهبود وضعیت معیشتی است و همین امر موجب شده است که مدیران و کارشناسان در پی یافتن راهکارهای جدید برای حل این معضل باشند. از این رهگذر سازمان مدیریت صنعتی نیز همواره در جهت ارائه راهکارهای علمی و عملی موثر کوشیده است و اکنون نیز با توجه به کمبود منابع علمی و موثق در حوزه استقلال بانک مرکزی در این عرصه پای نهاده و اقدام به انتشار کتاب حاضر نموده است.

مؤلف این کتاب جناب آقای دکتر حیدر مستخدمین حسینی از مدیران برتر کشور و مطلع در حوزه اقتصاد و مدیریت است. سازمان مدیریت صنعتی امیدوار است که کتاب حاضر مورد استفاده مسئولان کشوری، مدیران ارشد، محققین عرصه‌های اقتصادی و دانشجویان این رشته قرار گیرد و خلا موجود در این زمینه را پر کند.

سازمان مدیریت صنعتی

مقدمه مؤلفین

هزینه‌های اقتصادی ناشی از تورم کاملاً شناخته شده است. در یک محیط تورمی، مکانیسم قیمت‌ها به مثابه انتقال‌دهنده اطلاعات آسیب می‌بیند و منجر به کاهش ضریب کارآمدی بازارهای کار و مالی می‌شود. قراردادهای اسمی برای دوره‌های زمانی منعقد می‌شود که کوتاه‌تر از زمانی است که به لحاظ اجتماعی بهینه قلمداد می‌شود. افق برنامه‌ریزی‌ها کوتاه‌تر شده و برنامه سرمایه‌گذاری‌ها نیز بر دوره‌های کوتاه‌مدت‌تر تمرکز می‌یابد. همچنین، محیط تورمی اعتبار سیاست‌های دولت را کاهش داده و توانایی دولت را در اتخاذ و اجرای برنامه‌های جامع اصلاحات اقتصادی کاهش می‌دهد. تورم اثرات منفی بر توزیع درآمد و ثروت داشته و فاصله طبقاتی را میان قشرهای مختلف افزایش می‌دهد. تورم، رقابت‌پذیری اقتصاد را در بازارهای بین‌المللی کاهش داده و به وضعیت اقتصاد در بازارهای سرمایه جهانی آسیب می‌رساند.

تورم هزینه‌های زیادی را به جامعه و اقتصاد تحمیل می‌کند. اگر کنترل تورم را کاملاً در دست یک نهاد قرار دهیم و اهداف آن را اشتغال یا تولید و تورم فرض کنیم، انحراف از اهداف تعیین‌شده تورم یا اشتغال باعث افزایش هزینه‌های جانبی خواهد شد. قراردادهای دستمزد اسمی در کوتاه‌مدت ثابت هستند، بنابراین می‌توان با افزایش تورم، موجبات کاهش دستمزدهای واقعی و از آن راستا افزایش تولید و اشتغال را البته در کوتاه‌مدت فراهم کرد. بنابراین افزایش اشتغال و تولید انگیزه‌ای برای ایجاد شوک پولی و افزایش نرخ تورم از میزان مورد انتظار می‌باشد. اما در بلندمدت عواملان اقتصادی با انتظارات عقلایی از این انگیزه‌ها آگاه بوده و تورم مورد انتظار را در قراردادهای اسمی خود لحاظ می‌کنند. بنابراین نمی‌توان همواره با ایجاد شوک‌های پولی به افزایش اشتغال و تولید دست زد. برای جلوگیری از ایجاد تورم جهت دستیابی به اهداف کوتاه‌مدت اشتغال، تولید و همچنین مقابله با تأمین کسری بودجه دولت توسط بانک مرکزی، یکی از راهکارهای پیشنهاد شده تأمین استقلال بانک مرکزی است. بدین معنی که اعمال سیاست پولی را به دست نهادی بسپاریم که وظیفه اصلی آن پیگیری ثبات قیمت‌ها و نه افزایش رفاه عمومی، تولید یا اشتغال است. تورم یکی از مهم‌ترین معضلات اقتصاد است، به همین دلیل بحث‌های بسیاری در خصوص

چگونگی مواجهه با این مشکل در طی زمان شکل گرفته است. یکی از مسائل مهمی که مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفته است، نقش استقلال بانک مرکزی در کنترل سطح تورم است. برخی از اقتصاددانان اعتقاد دارند درجه بالای استقلال بانک مرکزی باعث کاهش تورم و تسهیل دستیابی به هدف ثبات قیمت‌ها می‌شود.

در اکثر کشورها، افزایش استقلال بانک مرکزی با کاهش سطح تورم توأم شده، زیرا توانایی بانک مرکزی را در انجام یکی از مهم‌ترین وظایف خویش یعنی کنترل نقدینگی افزایش داده است. در مقابل، تجربه برخی از کشورها نیز نمایانگر آن است که استقلال بانک مرکزی به تنهایی نمی‌تواند موفقیت سیاست‌های پولی را تضمین کند و اتخاذ سیاست‌های مناسب ارزی و مالی نیز از جمله ضروریات به حساب می‌آید. به عبارت دیگر، شرط لازم برای اجرای سیاست پولی موفق، وجود سلامت مالی و انضباط در سیاست‌های مالی دولت است.

توافق عمومی درباره این باور که کاهش نظام‌مند تورم بستگی به سیاست پولی اتخاذ شده توسط بانک مرکزی مستقل دارد، هر روز طرفداران بیشتری پیدا می‌کند. طی دهه‌های ۱۹۷۰ به بعد کشورهای زیادی در راستای اعطای استقلال بیشتر به بانک‌های مرکزی خود تلاش کرده‌اند. این تلاش‌ها هم در کشورهای صنعتی مانند انگلستان، فرانسه، بلژیک و ایتالیا هم در کشورهای آمریکای لاتین مانند آرژانتین، شیلی، مکزیک و ونزوئلا، هم در جمهوری‌های اتحاد شوروی سابق مانند لیتوانی، اوکراین و بلاروس و هم در کشورهای اروپای شرقی مانند جمهوری چک، مجارستان و لهستان دیده شده است.

اقتصاد ایران طی سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۹۱ همواره با معضل تورم دست به گریبان بوده و راهکارهای آزمایش شده تاکنون نتوانسته است این مشکل را برطرف کند. متوسط نرخ تورم در ایران طی دوره ۱۳۳۹ تا ۱۳۵۰، ۲/۵ درصد، طی دوره ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۷، ۱۳/۴ درصد، طی دوره ۱۳۵۸ تا ۱۳۶۸، ۱۸/۶ درصد، طی دوره ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۶، ۲۴/۸ درصد، طی دوره ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۴، ۱۴/۹ درصد و طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۱، ۱۸/۵ درصد است. با توجه به هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی تورم و این موضوع که ثبات قیمت‌ها برای دستیابی به توسعه و رشد پایدار، ضروری و مورد تأکید اقتصاددانان است، برای داشتن اقتصادی شکوفا لزوم بررسی راهکارهایی جهت کنترل و مدیریت این معضل اقتصادی کاملاً احساس می‌شود. بسیاری از کشورهای جهان استقلال بانک مرکزی را به عنوان راهکاری جهت کنترل بهتر تورم و پیگیری ثبات قیمت‌ها همراه با تعهد، مورد استفاده قرار داده و به نتایج

رضایت‌بخشی نیز دست یافته‌اند. اکنون مشاهده تورم دورقمی در میان کشورهای جهان امری نادر و غیرطبیعی است، در حالی که میانگین نرخ تورم دورقمی در ایران بسیار عادی شده است. بنابراین اهمیت بررسی راهکارهای مورد بحث برای کنترل و کاهش تورم در اقتصاد ایران بر کسی پوشیده نیست. این مطالعه نیز به بررسی یکی از راهکارهای پیشنهاد شده جهت کنترل تورم در اقتصاد ایران می‌پردازد.

با توجه به تأثیرات منفی تورم، کاهش آن به نرخ‌های پایین‌تر و باثبات‌تر همواره یکی از اهداف سیاستگذاران اقتصادی کشور بوده است. به همین جهت لازم است با ارائه راهکارهای مناسب و مورد تأیید، نرخ تورم و نوسانات آن را محدود کرد تا از هزینه‌های سنگین آن در امان ماند. استقلال بانک مرکزی از مباحث مهم و مطرح در زمینه اقتصاد سیاسی و سیاست‌گذاری پولی می‌باشد. با عنایت به این نکته که استقلال بانک مرکزی به عنوان راهکاری در جهت کاهش تورم، مورد توجه قرار گرفته است و همچنین با توجه به کمبود تحقیق در این خصوص در داخل کشور، لزوم بررسی و تحقیق بیشتر در این خصوص احساس می‌شود.

این مطالعه در نظر دارد با مروری بر ادبیات نظری موجود، گامی در جهت معرفی صحیح استقلال بانک مرکزی و شرایط دستیابی به آن در ایران بردارد. به همین منظور، ابتدا به اهمیت توجه به موضوع تورم، هزینه‌های آن، وظایف و دلایل شکل‌گیری بانک‌های مرکزی، وظایف، اختیارات و ارکان بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مفاهیم و ابزارهای سیاست پولی اشاره شده است. سپس با بیان مبانی نظری استقلال بانک مرکزی و ارائه شواهد تجربی و عملکرد سایر کشورها و مطالعات تجربی در خصوص ارزیابی استقلال بانک مرکزی و بررسی نحوه ارتباط آن با متغیرهای کلان اقتصادی به مرور تحقیقات مرتبط پرداخته شده است. در نهایت ضمن بیان نتایج ارزیابی استقلال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، راهکارهای افزایش استقلال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان ابزاری برای کنترل تورم پیشنهاد شده‌است.

در فصل بعد ابتدا به بحث تورم، هزینه‌ها و دلایل اصلی ایجاد آن خواهیم پرداخت. فصل دوم به مرور دلایل شکل‌گیری بانک‌های مرکزی به عنوان نهادهایی که امروزه وظیفه اصلی کنترل تورم را بر عهده دارند، می‌پردازد. در فصل سوم بر روی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، وظایف، مسئولیت‌ها و ارکان این نهاد در چارچوب قوانین موجود متمرکز خواهیم شد. در فصل چهارم به استقلال بانک مرکزی، تاریخچه آن، دلایل

شکل‌گیری این بحث، استدلال‌های طرفداران و مخالفان آن و معیارهای مهم اندازه‌گیری استقلال بانک مرکزی اشاره خواهیم کرد. در نهایت فصل پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات کاربردی و توصیه‌های سیاستی برای اقتصاد کشور اختصاص یافته است.

بی‌شک تنظیم این مجموعه بدون بهره‌گیری از دستاوردهای علمی پژوهشگران و اساتید این رشته امکان‌پذیر نبوده است. ارائه این کتاب تنها حاصل تلاش و کوشش نویسندگان نبوده است. در این مجموعه حاصل تحقیقات و پژوهش‌های تعداد زیادی از اندیشمندان مطرح در حوزه مورد بحث گردآوری شده که هر کدام سهم قابل توجهی در تقویت مبانی بحث کتاب داشته‌اند.

همچنین لازم می‌دانیم مراتب سپاس و امتنان خود را از تمامی افرادی که به نحوی در امر آماده‌سازی آن سهیم بوده‌اند، ابراز داریم. به ویژه از آقای دکتر حسنعلی مهران رئیس کل اسبق بانک مرکزی ایران (۱۳۵۴-۱۳۵۶) که نظرات و راهنمایی‌های ایشان در بهبود مطالب کتاب بسیار ارزنده بوده است، تشکر و قدردانی می‌کنیم.

این کتاب تنها برای شروع بحث در این مطلب نگارش شده است، دشواری چنین کاری بر صاحب‌نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادات و یادآوری‌های شما خوانندگان لذا قطعاً دارای کاستی‌هایی است که از شما خواننده گرامی تقاضا می‌کنیم نظرات، انتقادات و پیشنهادات خود را در راستای تقویت مطالب کتاب و غنی‌تر شدن آن با ما در میان بگذارید.

h.mostakhdemin@yahoo.com

me@mostakhdemin.com

ali.mehrabi82@gmail.com

هدف از نگارش کتاب حاضر برداشتن گامی برای معرفی یکی از ابزارهای مطرح کنترل تورم است. لذا امیدواریم که این کتاب، سهمی در ایجاد عزم ملی برای کنترل و کاهش تورم در کشور داشته باشد.

حیدر مستخدمین حسینی

علی اصغر محرابی